

Univerzita Karlova

Filozofická fakulta

Ústav českých dějin

Bakalářská práce

Zuzana Meluzinová

Česká hereze ve francouzské divadelní hře Le Concil de Basle z první poloviny 15. století

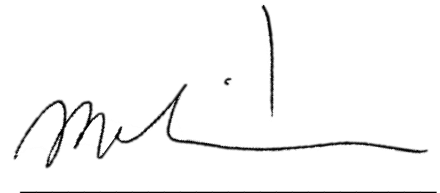
Czech heresy in a French play Le Concil de Basle from the first half of the
15th century

Praha 2021

Vedoucí práce: Mgr. Jaroslav Svátek, Ph.D.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně a že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že práce nebyla využita v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 16. 8. 2021

A handwritten signature in dark ink, consisting of a stylized 'M' followed by a horizontal line and a vertical stroke.

Jméno a příjmení

Abstrakt

Tato bakalářská práce se zabývá francouzskou divadelní hrou *Le Concil de Basle*, která byla sepsána v první polovině 15. století anonymním autorem. Konkrétněji analyzuje český heretický element, který se v textu této hry nachází. Součástí práce je vysvětlení politické a náboženské situace v době sepsání díla a vývoje divadelní kultury ve Francii v pozdním středověku. Také samotná divadelní hra je zanalyzována z hlediska žánru, jazyka, postav, symboliky, děje a autorova politického postoje. Přítomnost českého elementu ve hře *Concil de Basle* je zkoumána na základě konkrétních zmínek v textu a jejich významu, zároveň se práce snaží o posouzení, jak zapadá pohled autora tohoto díla na husitství do širšího kontextu mezinárodní reakce na husitské hnutí v Čechách.

Klíčová slova

Středověk, hereze, drama, konciliarismus, alegorie, divadlo, Francie, 15. století

Abstract

This bachelor's dissertation deals with French theatrical play *Le Concil de Basle* which was composed in the first half of the 15th century by an anonymous author. More specifically, it analyses the Czech heretical element present in the text of the play. The dissertation includes an explanation of the political and religious situation at the time of the play's composition and the development of theatrical culture in France in the late Middle Ages. The drama itself is also analysed in terms of genre, language, characters, symbolism, plot, and the author's political stance. The presence of the Bohemian element in the play *Concil de Basle* is examined based on specific references in the text and their significance, while the thesis also seeks to assess how the author's view of Hussites fits into the wider context of the international reaction to the Hussite movement in Bohemia.

Key words

Middle Ages, heresy, drama, conciliarism, allegory, theatre, France, 15th century

Obsah

Úvod.....	5
1. Historické pozadí sepsání hry <i>Le Concil de Basle</i>	7
1.1 Francie v první třetině 15. století	7
1.2 Basilejský koncil.....	8
1.3 Konciliarismus	9
1.4 Teatrální dějiny středověké Francie.....	11
2. Analýza díla <i>Le Concil de Basle</i>	15
2.1 Žánrové určení	15
2.2 Autor a jeho politické postoje	18
2.3 Postavy a děj	19
2.4 Rukopis	21
2.5 Datace a historiografie	22
3. Český element ve hře <i>Le Concil de Basle</i>	26
3.1 Husitství a basilejský koncil	26
3.2 Husitství v textu hry <i>Le Concil de Basle</i>	27
3.3 Proč autor ve svém textu zmiňuje český element?	28
Závěr.....	31
Seznam použité literatury	33

Úvod

Dějiny teatrality, obzvláště dějiny středověkého divadla, se rozhodně netěší pozornosti velkého počtu badatelů. Možná proto, že využití divadelní hry jakožto zdroje historického bádání bývá riskantním a rozhodnutím, přinášející specifické nároky a výzvy. Tato práce se přesto pokouší o analýzu divadelní hry jménem *Le Concil de Basle*. Hlavním tématem této analýzy je přítomnost českého elementu v textu a ději tohoto díla. *Le Concil de Basle* je drama z roku 1434 z Francie od anonymního autora. Jedná se o moralitu, alegorický a didaktický žánr, propagující konciliarismus. Navrhuje, že ekumenický koncil v Basileji je tím, kdo by měl vyřešit krize tehdejší doby, ať už se jednalo o uzavření míru mezi Anglií a Francií, o vyřešení konfliktu mezi husity a katolickou církví nebo o implementaci určitých změn v církvi pro její zlepšení. Autor této hry několikrát zmiňuje Čechy a Prahu a jejich obyvatele a zastává k nim postoj charakterizovaný lítostí, empatií a nostalgií. Postavy tohoto dramatu porovnávají situaci v Čechách a Francii a nalézají mezi nimi silnou podobnost. Hra *Le Concil de Basle* je proto hodnotným zdrojem pro zkoumání vztahů mezi Francií a Čechami a obrazu husitství z pohledu cizince. Ačkoli se tato práce zabývá analýzou středověkého textu, tak se nepokouší o jinou než jen základní analýzu jazyka a edice této hry. Stejně tak se kromě pár nejznámějších příkladů nepokouší o porovnání s jinými středověkými divadelními hrami kvůli udržení se v mezích úrovně bakalářské práce.

Snad se této práci podaří obohatit výzkum mezinárodní reakce na vývoj husitství v zemích Koruny české. Hra *Le Concil de Basle* se prozatím v česky psaných pracích objevuje naprosto minimálně. Také mezi francouzskými a anglicky píšícími autory není mnoho badatelů, kteří by jí věnovali více než jen zmínku či odstavec. Výjimkou je monografie Jonathana Becka¹, jež je tím nejdůležitějším zdrojem této bakalářské práce. Jedná se o edici jediného rukopisu hry, doplněnou o historický kontext a analýzu. Kromě Becka rukopis tohoto díla vydal jen Kervyn de Lettenhove², který ovšem prezentuje text s velkým množstvím chyb, navíc hru mylně připisuje Chastellainovi. Mimo bádání Becka se všechny ostatní práce, které se věnují jen analýze hře *Le Concil de Basle*, zaměřují jen na dataci nebo vyvrácení přisouzení Chastellainovi. Alespoň nějaké informace podávají díla o středověkém divadle ve Francii, většinou v části věnované rozboru žánru moralit. Přítomnosti českého elementu ve hře si všímá

¹ BECK, Jonathan. *Le Concil de Basle: 1434: les origines du théâtre réformiste et partisan en France*. Leiden: E. J. Brill, 1979.

² LETTENHOVE, Kervyn de. *Oeuvres de Georges Chastellain*. Tome sixième. Bruxelles: F. Heussner, 1864.

jen Beck a Olivier Marin³. Z nich nabízí krátkou analýzu jen Marin, Beck spíše jen vysvětluje okolnosti, aby byl jasný obsah děje.

Tato práce je rozdělena na tři větší části. První se zaměřuje na historický kontext doby sepsání hry *Le Concil de Basle*, tedy 30. let 15. století. Druhá část se věnuje analýze celé hry, obzvláště jejímu žánrovému zasazení. Třetí část analyzuje přítomnost českého elementu v tomto díle, tedy jak, kdy a proč se Češi v díle zmiňují a jaký obraz husitů autor ve svém textu tvoří.

³ MARIN, Olivier. *La patience ou le zèle: les Français devant le hussitisme (années 1400-années 1510)*. Paris: Institut d'études augustiniennes, 2020.

1. Historické pozadí sepsání hry *Le Concil de Basle*

Hra *Le Concil de Basle* vznikla ve Francii v období války a hospodářské a společenské krize. Tyto okolnosti se promítají do textu hry, především utváří její hlavní poselství, které volá po překonání těchto těžkostí. Jak napovídá už název samotného díla, pro pochopení jeho významu a autorova postoje je nutné znát okolnosti shromáždění koncilu v Basileji a charakteristiky koncilárního hnutí, jehož zastáncem je autor tohoto dramatu. K analýze hry *Le Concil de Basle* je také třeba vysvětlit charakteristiky středověkého divadla, které se od dnešní podoby naprosto zásadně liší.

1.1 Francie v první třetině 15. století

Hra *Le Concil de Basle* byla sepsána mezi únorem 1434 a lednem 1435 (o dataci více v podkapitole 2.5).⁴ Ve Francii se v té době odehrával válečný konflikt s Anglií, tzv. stoletá válka, a navíc také občanská válka. V polovině třicátých let 15. století probíhala již závěrečná etapa stoleté války. Po období anglického triumfu v podobě smlouvy z Troyes z roku 1420 se situace zkomplikovala nečekaným úmrtím Karla VI. i Jindřicha V. v roce 1422. Ve stejnou dobu probíhá spor mezi dvěma mocnými politickými oponenty, mezi Armagnaky a Burgund'any. Jejich konflikt je zahájen vraždou Ludvíka Orleánského. Obě strany hledali spojení s francouzským nepřítelem, s Angličany, což se nakonec povedlo Burgund'ům.⁵ Francouzské vojsko slavilo od roku 1429 úspěch díky morálnímu povzbuzení od Johanky z Arku, dobývají Remeš a Orléans.⁶ Přestože je Johanka v roce 1431 upálena, Francie dále pokračovala v postupu proti Angličanům. V době sepsání hry *Le Concil de Basle* se právě plánovalo velké diplomatické jednání o dalším vývoji války mezi Anglií a Francií. Z širšího hlediska je první třetina 15. století ve Francii dobou nejistoty a krize, stále doznívá zážitek předešlé generace zvratu celé společnosti způsobeného nejhorší morovou ranou v historii a papežským schizmatem.⁷ Po skončení koncilu v Pise, kde se z dvojpapežství stalo trojpapežství, přichází s řešením koncil v Kostnici, svolaný na apel krále Zikmunda v roce 1414. Synodě s pomocí Zikmundovy politiky se podařilo sesadit všechny tři papeže a místo nich zvolit už jen jednoho, a to Martina V. Sněm biskupů a dalších duchovních a učenců

⁴ BECK, s. 27.

⁵ FERRO, Marc. Dějiny Francie. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006. s. 74–82.

⁶ O'HIGGINS-O'MALLEY, Una. St Joan of Arc. *The Furrow*. 1987, **38**(4). s. 229.

⁷ CHRISTOV, Petr. *Francouzská divadelní moralita – žánr na pomezí žánrů (studie z francouzského středověku)*. Brno, 2002. Diplomová práce. Masarykova univerzita Brno. s. 10 a 17.

v Kostnici požadoval pravidelné opakování svolávání ekumenických koncilů.⁸ Martin V. proto svolává v roce 1431 koncil do Basileji.

1.2 Basilejský koncil

Papež Martin V. náhle umírá, za jeho zástupce je zvolen Evžen IV. Sedmnáctý ekumenický koncil, tentokrát v říšském městě Basileji, byl zahájen 23. července 1431.⁹ V tu dobu ale do švýcarské Basileji zatím nepřišel ani jeden biskup, přítomna je jen hrstka kleriků. Papež Evžen IV. jmenoval jako svého zástupce kardinála Giuliana Cesariniho, který se v době zahájení nacházel v blízkosti jihozápadních hranic Čech, kde se srocovala křižácká vojska s plánem zaútočit na husity. Zahájení koncilu se chopil Jan z Dubrovníka, známý již z koncilu v Pavii a Sieně svými výroky o nutnosti systémových změn v církvi.¹⁰ V září dorazil do Basileje Cesarini po katastrofickém výsledku v bitvě u Domažlic a 14. prosince vedl první slavnostní zasedání sedmnáctého ekumenického koncilu.¹¹ Evžen IV., který měl oproti svému předchůdci Martinovi V. silnější protikonciliární názory, se rozhodl basilejské shromáždění 18. prosince 1431 rozpustit.¹² Kromě nízké účasti ho k tomu vedlo rozčarování z husitského úspěchu u Domažlic a také byl již domluvený se zástupci řecké pravoslavné církve, že plánovaný koncil o unii se bude konat na italské půdě. Práci na projektu koncilu o unii katolické a východní řecké křesťanské víry započal Martin V. Ačkoli se po jeho smrti zájem o diskuzi o unii zmenšuje, Evžen IV. tuto myšlenku nadále udržoval, neboť věděl, že sjednocení těchto dvou církví by bylo takovým úspěchem, že by mu nejspíše zároveň přinesl vítězství nad koncilem.¹³ Pro zvrácení schizmatu z roku 1054 by koncil musel překonat čtyři zásadní rozdíly mezi západním a východním křesťanstvím. Těmi bylo učení o vycházení Ducha svatého, otázka papežského primátu, očištění a užívání nekvašeného chleba během liturgie. Sjednocení však bylo již předem odsouzeno k neúspěchu, protože Osmané podporovali hádky mezi členy sněmu, neboť věděli, že rozdělení budou slabšími nepřáteli.¹⁴ Biskupové a další duchovní v tu dobu přítomní na koncilu byli tímto papežovým rozhodnutím silně rozhořčeni. Odmítli ho uznat, zůstali ve městě a pokračovali ve svých jednáních, což eventuálně přilákalo do Basileje velké množství členů synody, takže koncil poté už netrpí malou účastí. Následovaly dva roky ostrého konfliktu mezi

⁸ SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny: antika a středověk*. Praha: Grada, 2013. s. 863–925.

⁹ DVORNÍK, František. *The Ecumenical Councils*. New York: Hawthorn Books, 1961. s. 75.

¹⁰ CHIRON, Yves. *Histoire des conciles*. Paris: Perrin, 2011. s. 158.

¹¹ ŠMAHEL, František. *Basilejská kompaktata*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. Knižnice ĎaS. s. 8.

¹² CHIRON, s. 159.

¹³ SUCHÁNEK, DRŠKA, s. 863–925.

¹⁴ Ibidem, s. 972–978.

papežem a koncilem.¹⁵ Proti rozpuštění se postavili také Cesarini a Zikmund, kteří dávali velké naděje v schopnosti koncilu ve věci zpacifikování husitů. Basilejské shromáždění se vyznačovalo čím dál tím radikálnějším protipapežským postavením. V reakci na rozpuštění Evženem IV. obnovují dekret *Haec sancta*, který vydal koncil v Kostnici v roce 1415 a který definuje nadřazenost koncilu nad papežskou mocí, avšak v přímé souvislosti se schizmatem.¹⁶ Podobně jako v Kostnici je pro sněm v Basileji charakteristické zvláštní složení. Biskupové tvořili jen menší část členů. Mnohem více bylo přítomno nižšího kléru. Sněmu se zúčastnili doktoři teologie, doktoři církevního práva, zástupci kapitul a mniši, takže vliv hierarchicky vyšších představených byl značně omezen.¹⁷ Místo aby byl sněm rozdělen do čtyř národů, jak tomu bylo v Kostnici, v Basileji se členové koncilu rozdělili do čtyř tzv. deputací podle tématu, kterému se věnovali. Těmi byly otázka víry, otázka mírových jednání, otázka obnovy (reformatorii) a poslední byly běžné problémy (pro communibus).¹⁸ Při vystoupení proti papežovi Evženovi IV. koncil opakuje, že má autoritu pro jmenování kardinálů a že volba papeže by v budoucnu měla probíhat jedině na koncilech. Do konfliktu mezi basilejskou synodou a Evženem vstoupí Zikmund, který přes podporu koncilu velmi touží po císařské koruně a tu mu může na hlavu položit pouze papež. V únoru 1433 Zikmund přesvědčuje Evžena k smířlivosti a císařská korunovace pak proběhne 31. května 1433.¹⁹ Poté se hádky mezi koncilem a papežem začali postupně uklidňovat. 30. listopadu 1433 slaví vyslanci basilejské synody velký úspěch, když se jim podaří shodnout se s husity na první verzi tzv. kompaktát, které značí první zdařilý krok ke kompromisu. Jen o pár dní později, 15. prosince, Evžen odvolává svůj dekret o rozpuštění koncilu v Basileji, dvouletý konflikt tak končí výhrou zastánců konciliarismu.²⁰

1.3 Konciliarismus

Pojem konciliarismus označuje myšlenkový proud, který považuje moc koncilů za převažující nad papežskou mocí, nebo autoritu koncilu za vyšší než papežskou.²¹ Kromě již zmiňovaných koncilů ekumenických, existují sněmy provinciální a národní, které ovšem nemají takovou moc

¹⁵ JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*. Praha: Česká katolická charita, 1990. s. 47–59.

¹⁶ SUCHÁNEK, DRŠKA, s. 972–978.

¹⁷ CHIRON, s. 160.

¹⁸ VALOIS, Joseph Marie Noel. Basel, Council of. In: *The Encyclopædia Britannica. A Dictionary of Arts, Sciences, Literature and General Information*. New York: Britannica, 1911, s. 463–464.

¹⁹ SUCHÁNEK, DRŠKA, s. 972–978.

²⁰ JEDIN, s. 47–59.

²¹ CHIRON, s. 11.

jako synoda všech biskupů.²² Podle zastánců konciliarismu se papež v určitých situacích musí podřídít rozhodnutí koncilu, a pokud tak neudělá, měl by nést následky, mezi které může patřit soudní přelíčení koncilem, nebo dokonce sesazení papeže.²³ Tento názor o primátu skupiny biskupů a církevních hodnostářů nad papežem byl nejvíce rozšířen v druhé polovině 14. století, ale počátky konciliarismu lze sledovat již do druhé poloviny 13. století. Základem pro obhájení koncilárního postoje je kanonické právo. Fundamentálním teologicko-filozofickým předpokladem konciliarismu je, že papež může chybovat v otázce víry, tzn. může existovat heretický papež, zatímco univerzální církev jako celek je bezchybná. Od tohoto předpokladu se poté vyvinuly tři koncilární doktríny. První je o možnosti soudu a odvolání papeže, druhá zakazuje papežům rušit nebo znemožňovat dekrety vydané koncilem a třetí zakazuje papežům vydat dekret, který by byl proti rozhodnutí koncilu ve věcech otázky obecného stavu církve.²⁴ Pro koncilární hnutí je zásadní představa, že církev je jako tělo, které má hlavu a údy, jež tvoří celek a vykonávají společné funkce. Toto obrazné vysvětlení detailně rozpracoval Jean de Paris ve svém díle *De Potestate*. Podle něj jsou všechny části nezbytné, žádná není důležitější než druhá, každá část má svou konkrétní funkci. Údy, které jsou symbolem pro laické katolické obyvatelstvo, předávají svá práva hlavě, která je symbolem pro papeže. Svá práva předávají papeži jeho zvolením, ale pokud papež žije ve věroučném omylu nebo pokud zneužívá své pozice pro osobní prospěch, zastánci konciliarismu věří, že pak má církevní veřejnost právo svou volbu vzít zpátky a papeže odvolat. Odvolatelnost jakéhokoli člena církve odůvodňuje tím, že daná funkce mu byla svěřena lidmi, tedy není ustanovena Bohem.²⁵ Basilejský koncil byl z hlediska koncilárního hnutí ten politicky nejodvážnější. Své pravomoce dohnal až úplně ke svým limitům. V Basileji se jednání týkala na jedné straně teologického smyslu víry, na druhé straně řeší praktické jurisdikční a legislativní problematiky.²⁶

S konciliarismem souvisí také touha po změně, která se mezi duchovními objevuje v druhé polovině 14. století. Aktivní členové koncilů vkládali svou víru v koncept, že pokud projde církev určitými systematickými reformami, zmizí její palčivé problémy. Jedním z nich bylo nestabilní postavení a chování biskupů. Ti často neplnili své funkce svědomitě, protože při svém jmenování záviseli kromě papeže na světských knížatech. Proto měli sklon žít světským životem.²⁷ Na počátku 15. století se touha reformovat církev upnula na papežskou moc. Koncily

²² CHIRON, s. 9.

²³ HEER, Friedrich a Martin ŽEMLA. *Evropské duchovní dějiny*. Praha: Vyšehrad, 2000. s. 220.

²⁴ BECK, s. 50–54.

²⁵ JEDIN, s. 47–59.

²⁶ BECK, s. 61–62.

²⁷ HAY, Denys. *Evropa pozdního středověku 1300–1500*. Praha: Vyšehrad, 2010. s. 282–284.

neúnavně debatovaly o změnách ve způsobu, jakým papež kontroloval církev, v papežském zdaňování a v postavení kardinálů. Po těchto změnách volala nejhlasitěji laická veřejnost, jež se dožadovala uspokojení svých duchovních potřeb, které v této době již umí lépe vyjadřovat.²⁸ Basilejský koncil vydává počátkem roku 1435 několik dekretů, které vycházejí z této touhy po reformě či obnově církve. Jejich cílem bylo omezit papežovu samostatnost a povznést morální stav církve. Konkrétně byly dekrety namířeny proti konkubinátu duchovních, proti přílišnému užívání interdiktů a proti vybírání různých poplatků římskou kurií za potvrzování úřadů. Tyto dekrety byly velmi kontroverzním počinem koncilu, který se následně rozděluje na skupinu radikální reformátorů kolem arcibiskupa z Arles, Ludvíka d'Allemanda, a na konzervativní skupinu duchovních. Radikálové požadovali, aby byla synoda trvalou institucí.²⁹ Další dekrety, které omezují právo odvolání k papežské kúrii, vydává koncil v Basileji na přelomu let 1435 a 1436. Reforma církve na basilejském koncilu se nakonec nezdařila, protože vedení reformních sil příliš sledovalo vlastní zájmy a protože nebyl dosažen požadavek politické konkordance světských sil, bez kterého církevní reforma neměla šanci.³⁰

1.4 Teatrální dějiny středověké Francie

Pro velké množství dochovaných středověkých divadelních děl je charakteristické, že není známý jejich autor.³¹ Další charakteristikou drama tohoto období jsou v porovnání s dobou mladší mnohem méně markantní rozdíly v národní tvorbě. Při porovnání divadelních her z jihu Francie a Anglie zjistíme, že jsou si podobné formou i obsahem.³² Typickým aspektem středověké divadelní tvorby je různorodé prolínání žánrů. V některých případech je určení žánru velmi komplikované, protože se divadelní žánry nevyvíjely rovnoměrně ani chronologicky. Častým znakem středověké hry je problematika rekonstrukce představení. V případech, kdy se zachoval pouhý text hry, je někdy nemožné rozpoznat, jestli daná hra někdy byla nastudována herci a předvedena před publikem, nebo jestli byla určena jen pro čtení. V případě absence jiných pramenů (např. vyúčtování nákladů za představení) můžou být vodítkem scénické poznámky. Avšak i ty jsou u středověkých děl mnohdy vynechány.³³

²⁸ HAY, s. 261–266.

²⁹ SUCHÁNEK, DRŠKA, s. 863–925.

³⁰ HEER, ŽEMLA. s. 224.

³¹ MAZOUER, Charles. *Le théâtre français du Moyen âge*. Deuxième édition refondue. Paris: Honoré Champion éditeur, 2016. s. 14.

³² Ibidem, s. 18–27.

³³ STEHLÍKOVÁ, Eva. *A co když je to divadlo?: několikero zastavení nad středověkým latinským dramatem*. Praha: Divadelní ústav, 1998. s. 54.

Lze s jistotou předpokládat, že drama se mezi ostatními literárními formami těšilo ve středověké Francii největší oblibě. Středověk obecně byl dobou orálního předávání informací, číst a psát uměl malý zlomek populace. Divadlo tak mělo šanci přímo oslovit mnohonásobně větší obecnost. Navíc je divadelní představení (dodnes) atraktivní svým vizuálním rozměrem. Tuto tezi také potvrzuje fakt, že dramatická tvorba se během středověku rozšířila po celé Francii a že se současníkům dochovalo více než 500 textů věnovaných širokému spektru témat a příběhů.³⁴

Vnímání teatrality, masky a předvádění určité role bylo ve středověku zásadně odlišné od moderní doby. Divadlo v širším slova smyslu bylo víceméně všudypřítomné. Při zkoumání hostin a turnajů je možné si všimnout různých rolí, kostýmů, scénářů a symboliky. Středověk je totiž dobou rituálů, vnímání teatrality se tehdejší lidé učili odmala, např. v kostelech, při karnevalech a masopustech, při pohřbech a svatbách. Navíc byly značně rozšířené specifické druhy performance, mezi které se řadí představení truvérů, žakérů, tanečníků a medvěďáků.³⁵

Vývoj divadelních představení ve středověku začal u náboženských zpěvů v kostelech, které se během staletí vyvíjely až do nesmírně nákladných a komplikovaných představeních mystérií. Nová éra evropské divadelní tvorby se po vymizení antického způsobu psaní a realizování dramatu objevuje v 10. století v klášterech. Jedná se o divadlo striktně církevního rázu, tematicky se jednotně věnuje otázce spásy. Právě na tuto tradici později postupně navazují hry, které žánrově zařazujeme mezi miráky, mystéria a morality.³⁶ Ve 13. století dosáhnou liturgické hry své nejvyšší komplexnosti.³⁷ Vývoj této tvorby se poté posouvá více směrem k adaptování realističtějších prvků a antropocentrických dějových linek. Dosud byly všechny divadelní hry o Ježíši Kristovi, ve vrcholném středověku se začaly objevovat hry zabývající se člověkem a jeho světem.³⁸ O tomto přechodu svědčí také nejstarší dochovaná hra sepsaná ve francouzském jazyce, tzv. *Jeu d'Adam*. Ta byla ještě hrána ve vnitřním prostoru kostela, ale již naznačuje následný vývoj, ve kterém se představení přesunou ven, do volného nesakrálního prostoru.³⁹

Charakteristické pro pozdně středověké světské divadlo je prostor performance, který se velmi liší od vnitřního prostoru kostela, který byl středobodem náboženských her, i od moderního

³⁴ BANHAM, Martin ed. *The Cambridge Guide to Theatre*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1995. s. 705.

³⁵ STEHLÍKOVÁ, s. 7.

³⁶ MAZOUER, s. 22.

³⁷ Ibidem, s. 38.

³⁸ Ibidem, s. 44, 75–76.

³⁹ Ibidem, s. 80–98.

pojetí divadelního zážitku. Jevišťem asi bylo nejčastěji volný prostor náměstí nebo louky.⁴⁰ Podle některých scénických poznámek se zdá, že někdy byla jevištní plocha dekorována či doplněna o určitá vyvýšená místa, která většinou symbolizovala ráj, peklo nebo chrám. U skromnějších dramát používali herci pojízdný vůz, který měl funkci vizuálního doprovodu scény a doplnění hrací plochy na zemi o vyvýšené pódium. Při dostatečném financování, které bylo poskytováno představením náboženských her a mystérií, byli řemeslníci schopni vybudovat spektakulární jeviště, např. s mechanickým otočným rájem vznášejícím se nad herci nebo s velkou automaticky se otevírající dekorací ve tvaru granátového jablka, ve kterém se zjevil anděl. Již ve středověku se také objevují scénické poznámky naznačující, že ve fixních jevištích se nacházely propadliště a že byl využíván prostor pod jevištěm pro překvapivá zjevení herců apod.⁴¹

Také hlediště bylo specifické – v mnoha případech, např. při menších představení, vlastně neexistovalo, diváci splývali s kolemjdoucími a hru sledovali vestoje. Takto spontánně řešená produkce umožňovala publiku volnost v rozhodnutí, jak dlouho hru budou sledovat nebo kolik pozornosti jí budou věnovat.⁴² U nákladněji organizovaných her, tedy hlavně u mystérií, již jakési hlediště bývalo. Za poplatek si mohli bohatší diváci dopřát usazení, což zajisté také souviselo s mnohem delším trvání mystérií.⁴³

Kromě prostorové změny, došlo ve 13. století ve vývoji divadelních představení také k žánrové změně. Stejně jako se v té době rozvíjela samotná města, společně s nimi se rozvíjelo městské divadlo. Produkce pro jasně ohraničené obecnstvo daného města souvisí se vznikem komediálního divadla ve středověké Francii. Zábavné divadelní hry se připojily k již pro městské obyvatelstvo známým slavnostem bláznů a představením žonglérů či kejklířů.⁴⁴

Náboženské hry byly většinou financovány duchovními představiteli, světská díla byla otázkou financování nebo mecenášství velmi ovlivněna a někdy omezena. Proto se v průběhu 14. století objevily profesionální skupiny herců, kteří se organizovali v cechu nebo společenství.⁴⁵ Pro město bylo předvedení nějakého mystéria chloubou – takové hry byly velmi nákladné, proto jejich realizace byla ukazatelem prosperity města. Některá představení mystérií trvaly i více

⁴⁰ STEHLÍKOVÁ, s. 119–128.

⁴¹ BANHAM, s. 713–714.

⁴² HOWES, Hetta Elizabeth. Medieval drama and the mystery plays. In: *British Library* [online]. 31.1.2018 [cit. 9.8.2021]. Dostupné z: <https://www.bl.uk/medieval-literature/articles/medieval-drama-and-the-mystery-plays>

⁴³ Ibidem

⁴⁴ MAZOUER, s. 104–107.

⁴⁵ BANHAM, s. 704.

dnů, bylo potřeba vystavět jim velkolepá jeviště, zaplatit materiál na kostýmy a scénu, vyplatit hercům mzdu a také pohostit lidi z širokého okolí, které takové představení přilákalo.⁴⁶

Nejpopulárnějším žánrem středověkého divadla byla již zmiňovaná mystéria. Ta ve svých představení přehrávala během jednoho dne celou historii lidstva, od stvoření Země po poslední soud. Nejúspěšnější mystéria se hrály každoročně ve větších městech.⁴⁷

⁴⁶ HOWES

⁴⁷ Ibidem.

2. Analýza díla *Le Concil de Basle*

2.1 Žánrové určení

CdB je moralita. Moralita je divadelní hra, která se tematicky zabývá morálním soubojem dobra a zla (morálně správným a špatným chováním) a ve které se vyskytují alegorické postavy, jež často znázorňují Lidstvo, Moudrost, Hřích apod.⁴⁸ Slovo moralité se poprvé objevuje v incipitu jedné divadelní hry z roku 1427, která do tohoto žánru spadá.⁴⁹ Moralita je žánr divadelních her, které jsou morálně výchovné a využívají alegorií a personifikací. Vyvinul se v druhé polovině 14. století a používá se přibližně do konce 16. století.⁵⁰ Typickým znakem morality je konflikt. Vždy se jedná o konflikt právě dvou stran.⁵¹ Morality jsou divadlem propagandy. Jejich autoři se snaží implementovat své názory a přesvědčení na své diváky. Autor hry *Le Concil de Basle* se snaží přesvědčit koncil, aby začal okamžitě s reformou církve a aby dovedl husity zpátky k ortodoxní víře. Kromě toho se snaží přesvědčit své diváky o nutnosti osobní změny, o nutnosti zavržení hříšného života, k čemuž používá silně emotivní scény a jazyk.⁵²

Ačkoli jsou morality na první pohled vážné, špatně, je v nich mnoho humoru. To je také odlišuje od divadla reformního (protestantského), které si na vážnost náboženských motivů potrpí. Autoři moralit využívali pro vložení humorných replik a situací téměř výhradně postavy představující zlo či nemorální vlastnosti.⁵³ Humorný pohled a ironické odlehčení je v *Le Concil de Basle* zajištěno díky postavě Hereze, která se občas ostatním postavám směje za jejich přehnanou sebelítost.

Kromě mystérií, frašek a sottie jsou morality blízké speciálnímu typu performance, kterými byly debaty. To byly někdy zábavné dialogy, jindy teologické rozpravy. Podobné je to tím, že některé debaty měly za cíl poučit své posluchače o morálním chování, tedy stejná didaktická funkce. I v debatách se někdy objevovaly alegorické postavy. Jiné to je tím, že debaty jsou menší útvar a chybí v nich zápletky. Vyvinuly se z monologů, nejdřív i debaty přednášel jen jeden herec/žonglér, jen měnil hlas.⁵⁴

Jak již bylo zmíněno v podkapitole 1.4, ve středověku bylo divadlo a teatrální chování běžnou součástí každodenního života. Stehlíková navrhuje, že za představení se daly považovat také

⁴⁸ BANHAM, s. 760.

⁴⁹ MAZOUER, s. 307.

⁵⁰ Ibidem, s. 307.

⁵¹ CHRISTOV, s. 45.

⁵² MAZOUER, s. 328.

⁵³ HOWES

⁵⁴ CHRISTOV, s. 45.

univerzitní disputace nebo jednání koncilů. Je pravda, že v těchto případech nechybí jeviště ani publikum, účastníci zastávají určité role, mluví trochu podle scénáře. V tomto ohledu je téměř až matoucí si uvědomit, že *Le Concil de Basle* je divadelní hrou o performativním jednání alegorických postav. Tedy divadelní hra o divadle, které ještě ke všemu bylo s nejvyšší pravděpodobností realizováno někde v blízkosti reálného jednání basilejského koncilu, divadla sama o sobě.

Rozlišit jednotlivé obecné žánry středověkého divadla a poté k nim přiřadit konkrétní díla není nijak jednoduchým úkolem a ani medievisté se neshodnou na jednom jediném rozdělení.⁵⁵ Moralita je většinou viděna jako žánr světský, jako třetí světské drama vedle frašky a *sottie*. Avšak duchovní rozměr je ve všech moralitách důležitou složkou. Morality radí, jak se správně chovat, a je neopominutelné, že v Evropě pozdního středověku se morálka shoduje s křesťanskou naukou.⁵⁶ K světským žánrům jsou morality přiřazovány pro svou veselost, silnou inspiraci ve fraškách a *sottie* a také tematicky originální příběhy.⁵⁷ Náboženské divadlo ve středověku probouzí k životu biblické příběhy, zatímco morality mohou být např. o výchově dětí, o chudobě či o přejídání.⁵⁸ Morality explicitně nabádají k dobrému chování a budují křesťanskou morálku veřejnosti. V kontextu středověké filozofie jde přirozeně o následování příkladu Ježíše Krista a svatých, tedy o morální pravidla na základě křesťanských hodnot. Téměř všechny morality agituji za změnu, ať už náboženskou, politickou nebo společenskou.⁵⁹

Alegorické zpracování postav bývá velmi rozmanité, může se jednat o části těla, místa (např. v *Concil de Basle* postava Francie) nebo skupiny lidí. Alegorické postavy jsou téměř vždy personifikované – v průběhu hry mohou např. uzavřít sňatek nebo se poprat.⁶⁰ Jejich symbolický smysl, ale většinou bývá poměrně jasně zřetelný.⁶¹ Pro realizaci moralit byly velmi důležité kostýmy a doplňky, o kterých bohužel v případě *Le Concil de Basle* nic nevíme. Např. dobro a zlo naznačovali herci bílým a černým rouchem.⁶²

Za nejstarší hru, která spadá do žánru moralit, bývá označována hra *O sedmi ctnostech a sedmi smrtelných hříších*. Ta vznikla před rokem 1390, avšak dochoval se o ní jen záznam, ne samotný text. Drtivá většina moralit z Francie pochází z druhé poloviny 15. století, v některých

⁵⁵ MAZOUER, s. 14.

⁵⁶ BANHAM, s. 704.

⁵⁷ CHRISTOV, s. 75.

⁵⁸ Ibidem, s. 62, 71, 74.

⁵⁹ MAZOUER, s. 317.

⁶⁰ Ibidem, s. 311.

⁶¹ FRANK, Robert Worth. The Art of Reading Medieval Personification-Allegory. *ELH*, 1953, 20(4), 237–250.

⁶² MAZOUER, s. 315–316, 330.

případech jde o mladší opisy.⁶³ *Le Concil de Basle* tedy zřejmě vznikl v době, kdy morality byly populárním žánrem mezi autory divadelních textů. Celkem se dochovalo asi sedmdesát francouzských moralit.⁶⁴

Lze najít příklady moralit, které mají jen pár stovek veršů, na druhé straně byly sepsány monumentální morality o více než 30 tisících veršů. *Le Concil de Basle* je tedy se svými přibližně 1 200 verši příkladem spíše kratší morality. Průměrná moralita je o něco delší, má okolo pěti až osmi tisíce veršů.⁶⁵ Svým rozsahem jsou morality bližší mystériím, obzvláště ty o něco známější, které se dochovaly ve více než jednom exempláři, ty mívají kolem 20 tisíc veršů.⁶⁶

Moralita je alegoricko-didaktický žánr.⁶⁷ *Le Concil de Basle* se svými šesti alegorickými postavami splňuje nejen charakteristiku žánru moralit, ale také svým alegorickým jazykem zapadá obecně do světa středověku, který byl plný symbolů a obrazného vyjadřování ve všech svých zákoutích. Středověký člověk, ať už duchovní, laik, poddaný nebo pán byl na všudypřítomnou metaforu naprosto přirozeně zvyklý. Dovednost rozumět dvojsmyslu a skrytým významům měli lidé již v antice a v době pozdního středověku byli lidé odmala učeni chápat alegorii biblického vyprávění. Symbolické pojetí určitých motivů života a kodifikované propojení reálného světa s alegorickou strukturou je proto znatelné ve všech literárních zdrojích pozdního středověku, tedy také ve hře *Le Concil de Basle*.⁶⁸

Kromě alegorie je třeba zmínit druhou zásadní charakteristiku moralit, kterou je didaktická funkce. Morality v sobě vždy zahrnují apel na určité chování. Většinou používají techniku názorného příkladu, který jasně ukáže, které jednání je správné, morální a které je hříšné a odsouzeníhodné. Divadelní hry podobné dílu *Concil de Basle* se zaměřují na výchovu buď duchovní, nebo společenskou. Z hlediska náboženské tematiky se text takových her točí kolem čistoty duše a boje za ní, z hlediska společenského pak jde o náležité začlenění jednotlivce do celku apod.⁶⁹

Však jeho obecenstvo a on pocházeli nejspíš z podobného prostředí. Navíc v téhle hře to není tak těžké. Jednotlivé postavy se oslovují tím, co jsou. Modernímu čtenáři nebo někomu, kdo se

⁶³ CHRISTOV, s. 23.

⁶⁴ MAZOUER, s. 307.

⁶⁵ CHRISTOV, s. 26.

⁶⁶ BANHAM, s. 704.

⁶⁷ CHRISTOV, s. 39.

⁶⁸ FRANK, s. 241.

⁶⁹ CHRISTOV, s. 41.

neorientuje v dějinách středověku, stačí jen vysvětlit, co znamenala hereze, reformace a mír ve Francii v první polovině 30. let 15. století.⁷⁰

Žánr moralit se nejvíce vyvinul v románském prostředí. Ve Španělsku a Portugalsku byly velmi blízkým druhem her tzv. tance Smrti, kde vždy vystupovaly jen alegorické postavy. V Holandsku a Německu se morality podobné těm francouzským nepsaly, ale dochovaly se divadelní hry, které byly součástí soutěží různých hereckých cechů, a v těch se personifikace hříchu nebo mravů objevují.⁷¹ Z Anglie pochází asi nejslavnější moralita, *The Summoning of Everyman*, která se odlišuje od francouzských moralit tím, že v ní vystupuje jen jedna hlavní postava, navíc velmi lidská a přirozená, tedy trochu vzdálená abstraktní personifikaci hry *Concil de Basle*.⁷²

2.2 Autor a jeho politické postoje

Anonymita autora tohoto textu je neprůstředná. Jediné, co o něm víme s jistotou, je, že byl univerzitně vzdělaný, s nejvyšší pravděpodobností byl studentem teologie. To je zřejmé z použití scholastické argumentace při výstavbě svých argumentů (skrz postavy v ději) a z citování autoritních textů – přímá citace Bible se v textu nachází jedenáctkrát, citace církevních otců sedmkrát.⁷³ Téměř s jistotou lze předpokládat, že autor této hry byl duchovní, který se zúčastnil koncilu v Basileji. Jazyk, který autor používá, je běžná střední francouzština. V textu se nenachází žádné výrazné regionální dialekty, jen pár prostředků v rýmu, které snad poukazují na sever Francie.⁷⁴

Autor této hry zastává názor, že jedině koncil dokáže zachránit tehdejší krizi, že jedině koncil má tu moc implementovat nutné změny pro zlepšení situace ve Francii. Válečný konflikt s Anglií a občanská válka ve Francii byly mnoha duchovními viděny jako boží trest za hříchy Francouzů a v první polovině 30. let 15. století si už velmi přáli dosažení míru. Lze jmenovat několik dalších příkladů literárních děl, skrz které autoři apelují na konec válek. Je mezi nimi např. Christine de Pisan, Jean de Montreuil nebo Alain Chartier. Ti se ale obracejí s prosbou o vyslyšení na sekulární moc. Autor hry *Le Concil de Basle* se obrací na koncil v Basileji, protože vidí reformu církve jako nástroj k ukončení války. Postava Reformy v závěru hry zdůrazňuje,

⁷⁰ FRANK, s. 247.

⁷¹ BANHAM, s. 705, 709–711.

⁷² HOWES

⁷³ BECK, s. 14.

⁷⁴ Ibidem, s. 65.

že základem očisty duše jednotlivce i církve jako celku je přiznání vlastních hříchů a zavázání se k tomu, že předešlá pochybení se nebudou opakovat. Hlavní myšlenka této hry tedy tkví v tom, že obnova a uzdravení církve není možná, pokud každý z jejích členů neprojde osobní soukromou proměnou, pokud každý neodstoupí od hříchu.

Cíloví diváci hry *Le Concil de Basle* byli klerikové, kteří rozumí latině. Zčásti se mohli o tento text zajímat ti, kteří s autorem sdíleli podobné názory. Mohlo se jednat o kleriky, kteří také vkládali naděje do moci koncilu a kteří basilejskou synodu kritizovali pro nedostatečnou průbojnost a ochotu implementovat změny. Divák či čtenář tohoto díla nejspíše aktivně sledoval vývoj husitského hnutí v Čechách a možná také toužil po jakési reformě církve, která by napomohla překonání krize tehdejší doby.

Beck předkládá tezi, že hra *Le Concil de Basle* byla určena pro francouzské kleriky, kteří se přímo účastnili jednání koncilu v Basileji. Předpokládá, že tato hra byla předváděna o přestávkách mezi jednáními. To by korespondovalo s dvojí funkcí tohoto díla – představení na jednu stranu poskytlo oddech a příležitost se pobavit, na druhou stranu lobbovalo za radikální konciliarismus a snažilo se ovlivnit členy sněmu k určitému politickému chování.⁷⁵

Podobný druh obecenstva a realizace měly tzv. *Satires de Pise et de Constance*, o kterých víme, že byly předváděny o pauzách mezi jednotlivými zasedáními koncilů předcházejících tomu basilejskému, a proto je lze použít jako paralelu pro představu o publiku hry *Le Concil de Basle*.

2.3 Postavy a děj

Ve hře *Concil de Basle* se objevuje šest alegorických postav: Koncil, Církev, Mír, Reforma, Hereze a Francie. Celý děj začíná příchodem Církve ke Koncilu, který žádá o pomoc a útočiště. Koncil ji ani nepoznává, ptá se, kdo je, ona mu odpoví, že se velmi dobře znají, že právě kvůli ní Koncil je. Církev zdlouhavě popíše Koncilu všechny své trable a on jí slíbí pomoc. Pak přicházejí na scénu Mír, Reforma a Hereze. Ti se hned začnou hádat, ale zároveň vítají a oslavují přítomnost Církve. Poté se Církev usadí na čestné místo na pódium, Koncil si sedne po její pravici a Mír po její levici, zatímco Hereze se uraženě ptá, kde je její místo. Celá tato první část se poté paralelně opakuje s příchodem postavy Francie na scénu. Také ji nepoznají,

⁷⁵ BECK, s. 3–4.

je zubožená, smutně si stěžuje na svůj nynější stav a vyčítá Koncilu zdlouhavost jeho debat, ten ji přivítá, vzpomene na její předchozí slávu a krásu a slíbí jí pomoc.

Následuje debata mezi všemi přítomnými o obnovení míru ve Francii a o nápravě Církve. Postavy diskutují o tom, že Církev bude zničena, pokud se neobnoví mír ve Francii, a že mír nemůže nastat bez reforem v Církvi. Francie se otevřeně přiznává k tomu, že se v její zemi uchýtila Hereze a že nedodržovala deset přikázání. Následně si bere slovo Reforma, která vyčte Míru jeho slabost a Koncilu, že je neúčinný a málo průbojný. Reforma požaduje okamžité započatí práce na nápravě hříchů a na zajištění Míru. Odpověď Koncilu je mírná, až bezstarostná. Navrhuje nechat věci osudu, podle něj je Církev silná a schopná své potíže překonat sama. Také se brání, že není pravda, že by se poslední tři roky nesnažil, a vyčte své dosavadní úspěchy. Když se mu Hereze vysměje, dostane Koncil obrovský vztek, obrací kartu a prohlásí, že půjde všem příkladem snažením se o dosažení svých cílů. Hereze pak trochu ustoupí a slíbí, že je připravena se vzdát, pokud se vzdají Češi. Proto je potřeba počkat na výsledek jednání basilejských vyslanců s husity.

Posledních 150 veršů je nekompletních, ale ze zlomků veršů se zdá, že diskuze pokračuje v podobném duchu, že již nedochází k nějakým zlomům nebo změnám ve výsledku. Můžeme předpokládat, že na konci hry je zopakován výsledek debaty všech postav, tedy vyjádření jednomyslné vůle udělat nutné změny pro dosažení konce války a obnově, zlepšení stavu církve.

Tento pokus o odhadnutí obsahu závěru této hry lze zčásti založit na porovnání závěrů jiných her žánru morality. Téměř všechny morality končí shrnutím mravního ponaučení, které tvoří hlavní myšlenkové posláním dané hry. Typická moralita se na svém úplném konci obrací ke svému obecenstvu a opakuje své doporučení ke správným rozhodnutím a ke správnému chování.

Alegorické postavy v *Concil de Basle* představují poměrně přímý symbol. Zvláštní pozastavení si zaslouží postava Hereze. Ta není zlá nebo ďábelská, v této hře spíše plní funkci humorného prvku a samozřejmě je nutným doplněním sestavy z hlediska nutnosti antagonisty pro rozvoj sporu. Postava Reformy je asi nejkomplikovanější alegorií v této hře. Na počátku děje dokonce dochází k alternaci pojmenování této postavy, někdy promlouvá Reforma-Spravedlnost, pak také jen Spravedlnost, ale po zbytek hry pak už jen Reforma. Slovo reforma je pro dnešního badatele silně propojeno s vývojem církevních dějin v 15. století, tedy s příchodem protestanství. V kontextu období o sto let dřívějšího je slovo reforma v této práci používáno ve

smyslu obnovy, očisty či zlepšení tehdejších duchovních. Taková přeměna církve byla jedním z cílů sněmu v Basileji, o čemž vypovídá vydání několika kárajících dekretů, které např. připomínaly duchovním povinnost celibátu apod. Postava Koncilu má ve hře *Le Concil de Basle* dvojitou roli. Autor této hry je zastáncem konciliarismu, proto není překvapivé, že je Koncil vyobrazen ve velmi pozitivním světle jako naděje na záchranu a vyřešení všech problémů. Na druhou stranu je tato postava využita i pro kritiku basilejského sněmu. Autor vyčítá členům synody liknavost, ztracení času zdlouhavými debatami a nevyužití veškeré své moci. Proto někdy postava Koncilu odpovídá ležérně a snaží se tlumit emoce, jen aby pak postava Reformy nebo Francie mohly vyjádřit nespokojenost s takovým postojem.

Vedlejší text se v *Concil de Basle* vůbec nenachází. Jedná se čistě jen o zapsání dialogu postav. Chybí jakékoli poznámky režijního charakteru, scénické poznámky a popisy kostýmů. Příchody a odchody jsou ovšem znatelné na některých místech z dialogu postav.⁷⁶ Jediná dvě místa v textu, kde lze jasně vytušit pohyblivost herců, jsou hned na začátku. Po příchodu a představení Církve, dojde k ceremoniálnímu usazení postav. Na nejdůležitější a nejvyšší místo se posadí Církev. Na druhé nejprestižnější místo, po pravici Církve, se posadí Koncil. Vlevo od Církve se posadí Mír. Zde je vidět důraz na hlavní myšlenku autora, která staví obnovu církve s pomocí působení koncilu jako nutný požadavek pro dosažení míru ve Francii. V textu se ještě nachází jedno místo, kde je znatelný pohyb po jevišti, a to ještě před usazením Církve, kdy dojde k láteření Hereze, Míru a Reformy. Mír a Reforma stojí blízko sebe a Hereze na ně pokřikuje z opačného rohu jeviště. Tak je vizuálně podtržená juxtapozice těchto postav, které zobrazují morální dobro a zlo.

2.4 Rukopis

Hra *Le Concile de Basle* se dochovala pouze v jediném rukopisném exempláři. Jedná se o kodex 205 uložený v Burgerbibliothek v Bernu. Tento kodex obsahuje asi 165 děl různého druhu, jsou mezi nimi texty soudní, teologické, lékařské, veršované i prozaické, v latině i ve francouzštině. Kodex původně patřil prokurátorovi jménem Nicolas du Plessy. Jedná se o sbírku textů, které si nechal opsat a uchovat, většina z nich se týká jeho zaměstnání a lokality města Sens, kde žil. V kodexu 205 se nachází především oficiální dokumenty jako soudní příkazy, poté asi tucet naučných děl, dva texty osobního charakteru (jména jeho dětí a popis generace jeho potomků) a v neposlední řadě také několik literárních děl, většina z nich s politickou tematikou. Nejstarší

⁷⁶ STEHLÍKOVÁ, s. 54.

dílo v kodexu je z roku 1368, to je ale vložený originál, zbytek textů byl sepsán mezi rokem 1430 a 1468. Všechna díla jsou napsána jen jednou rukou, zřejmě rukou sekretáře pana du Plessy. Díla nejsou v kodexu seřazena ani tematicky ani chronologicky. Všechny folia jsou očíslované, celkem jich je 570, ale přibližně dvě stě folií uprostřed chybí. Hra *Le Concil de Basle* se nachází na úplném konci kodexu, na foliích 551a–570b.

Podle výběru a obsahu textů se dají odhadnout některé obrysy názorů Nicolase du Plessy. S přihlédnutím na probíhající stoletou válku lze předpokládat, že Nicolas du Plessy měl ve svém životě dvě velké hrozby. Prvním z nich byla nemoc – kvůli ní sesbíral několik textů s poučkami o vedení správné životosprávy a několik receptů na léky proti tehdy běžným neduhům. Druhou byla válka, kterou du Plessy nepodporoval – do své sbírky zahrnul texty, které silně propagují co nejrychlejší uzavření míru a ukončení konfliktu mezi Francií a Anglií.⁷⁷

Po Nicolasovi du Plessy je dalším známým majitelem tohoto kodexu Jacques Bongars (1554–1612), diplomat a sběratel rukopisů. Po své smrti Bongars odkázal svou velkou sbírku rukopisů Jacquesovi Graviseth, synovi barona Reinharda Graviseth, kterému nestačil splatit nějaký svůj dluh. Kodex se nachází v Bernu od roku 1632, kdy celou Bongarsovu sbírku věnuje městu Jacques Graviseth.⁷⁸

2.5 Datace a historiografie

Podle Becka byla hra *Le Concil de Basle* sepsána mezi únorem 1434 a lednem 1435.⁷⁹ Kromě něj se o zjištění data sepsání seriózně pokusili čtyři historikové – v roce 1864 navrhuje Joseph Kervyn de Lettenhove rok 1432 nebo 1433, v roce 1867 Auguste Vallet de Viriville určuje sepsání nejpozději kolem roku 1430, v roce 1887 uvádí Émile Picot léto 1433 a v roce 1935 došel Kenneth Urwin k závěru o roku 1432 nebo 1433.⁸⁰ K určení doby vzniku tohoto textu v něm nacházíme celkem čtyři indicie.

První z nich je ve verších 897–899. Zde postava Koncilu prozrazuje, že někteří lidé říkají, že už více než tři roky nic nedělá.⁸¹ Pokud přičteme k datu zahájení koncilu v Basileji, k 23.

⁷⁷ BOUDREAU, Claire ed. *Information et société en Occident à la fin du Moyen Age: Actes du colloque international tenu à l'Université du Québec à Montréal et à l'Université d'Ottawa (9–11 mai 2002)*. Paris: Publications de la Sorbonne, 2004. s. 108–109.

⁷⁸ BECK, s. 12.

⁷⁹ Ibidem, s. 27.

⁸⁰ Ibidem, s. 17.

⁸¹ Il y a des gens hors et ens qui sement que depuis trois ans et plus le Concil n'a riens fait.

červenci 1431, tři roky (a více), vyjde nám přibližně druhá polovina roku 1434. Druhá indicie se nachází v promluvě Hereze ve verších 473–478. Hereze si na tomto místě pochvaluje, že proti jejímu jednání zatím nebyl vydán žádný „dekret“, a dokonce ve verši 476 konkrétně zmiňuje, že nebylo vydáno nic proti konkubinátu. Tato část nám pomůže stanovit horní hranici datace, jelikož koncil v Basileji vydává čtyři první dekrety obnovy církve 22. ledna 1435 a jeden z nich se vyjadřuje ke konkubinátu leckterých duchovních. Tato hra tedy musela být sepsána před tímto datem, neboť tyto dekrety byly známé a důležité a autor *Concil de Basle* by je zajisté do své hry zakomponoval. Třetím vodítkem jsou verše 1109 a 1110, které stanovují, že v dané chvíli se právě nachází basilejští vyslanci v Čechách a postavy v této hře čekají na jejich návrat. Z Basileje směrem do Čech zamířilo v průběhu koncilu celkem pět skupin vyslanců s cílem vyjednávat s husity. První legace dorazila do Prahy 8. května 1433, odjíždí 11. července a zpět v Basileji je 2. srpna. Druhé poselstvo bylo v Praze mezi 22. říjnem 1433 a 14. lednem 1434.⁸² Třetí cesta vyslanců se uskutečnila po půl roce, ale tentokrát se s Čechy potkali v Řezně. Tam dorazili 16. srpna 1434, odjíždějí 3. září. Čtvrtá delegace docestovala do Čech, ale setkání a vyjednávání se odehrávalo místo Prahy v Brně. Tam byli od 20. května do 11. srpna 1435.⁸³ Samo o sobě toto vodítko o vyslancích k dataci příliš nepřispěje, ale při zvážení ostatních informací o časovém rámci děje vyplývá, že ve verších 1109 a 1110 se zřejmě mluví právě o třetí skupině, té z léta 1434. Čtvrtá informace o časovém zasazení hry se nachází ve verších 920–922. V nich Koncil odpovídá na výtky o své nečinnosti a brání se tím, že přeci má od minulého února bulu od papeže, což považuje za úspěch. Tato zmínka nám určuje druhé ohraničení možného sepsání této hry. Podle Becka je zde totiž myšlena bula Evžena IV., která ruší jeho původní rozhodnutí o rozpuštění koncilu z prosince 1431. Ta byla v Basileji oficiálně přečtena během šestnáctého zasedání, tedy 5. února 1434. Beck kromě dokázání své argumentace přesvědčivě napravuje omyly svých předchůdců a poukazuje na slabé stránky jejich výpočtů sepsání *Concil de Basle*. Tím jasně vysvětluje důvody pro předchozí neshody o dataci této hry a vše uvádí na pravou míru svými důkazy o původu díla v roce 1434.

Marin uvádí jako dobu sepsání mnohem užší okno. Podle něj byla hra vytvořena v srpnu nebo první polovině září 1434. K tomuto určení odchází podobně jako Beck podle veršů, které zmiňují, že právě nyní legace basilejských jedná s Čechy. I on si je jistý, že se zde mluví o třetí delegaci koncilu za husity, i když tentokrát do Řezna.⁸⁴

⁸² ŠMAHEL, s. 34–37 a 41–42.

⁸³ MARIN, s. 167.

⁸⁴ Ibidem, s. 163.

Mezi historiky si textu *Le Concil de Basle* poprvé všiml Achille Jubinal v roce 1838. Zmiňuje ho ve své zprávě pro ministerstvo vzdělávání společně s dalšími edičně nezpracovanými rukopisy z bernské knihovny. Tam bádá na žádost ministra François Guizota, který byl také historikem a kterého zajímalo, jestli se v Bongarsově sbírce nenachází nějaké neznámé rukopisy týkající se francouzské historie. Ve své zprávě Jubinal odhadl, že hra *Le Concil de Basle* je z roku 1431, vyjmenoval všech šest postav, které se v ní objevují, podotkl, že toto drama reflektuje teologické a politické názory své doby, a nakonec přiložil vzorek asi dvou set veršů.⁸⁵

Poté se v roce 1864 objevuje text *Concil de Basle* v edici Kervyna de Lettenhove. Pro jeho práci rukopis zpracoval Basile Hidber, avšak v této verzi se nachází mnoho chyb, které dokonce v některých místech mění smysl textu. Lettenhove zařadil tuto hru do své velkolepé edice děl Georgese Chastellaina, kronikáře a básníka na burgundském dvoře.⁸⁶ V úvodu k šestému svazku této ediční řady, ve kterém se text *Concil de Basle* nachází hned na prvním místě, Lettenhove jen krátce shrnuje, že ačkoli je dílo anonymní, vykazuje stejnou formu a styl jako ostatní mystéria Chastellaina. Doplnuje, že tento text patří ke starší tvorbě tohoto autora, že text vznikl v roce 1432 nebo 1433, tedy ještě možná za studií Chastellaina na univerzitě v Lovani.⁸⁷ Tyto teze byly vyvráceny již v roce 1867 Vailetem de Viriville. O dvacet let později přisouzení Chastellainovi odmítá Émile Picot, poté ještě znovu ve 30. letech 20. století Kenneth Urwin a Beck závěry těchto historiků potvrzuje. Hra *Le Concil de Basle* se od Chastellainovi tvorby liší na první pohled jazykově, a také především lexikálně, neboť Chastellain pocházel z regionu Pikardie a jeho styl je proto specifický.⁸⁸

Od roku 1864 je hra *Le Concil de Basle* zmíněna v přibližně patnácti různých historických pracích, ale téměř vždy je špatně datována, často ji autoři přiřazují k mystériím a obecně jí až do zpracování Beckem nebyla věnována větší pozornost. Pokud se některý z nich analýze *Concil de Basle* věnuje podrobněji, vždy směřuje pouze na vyvrácení přisouzení Chastellainovi Lettenhovem. Výjimkou je práce Marina o reflexi husitského hnutí ve Francii. Zde se nachází sice velmi krátká analýza husitského prvku v této hře, ale je správně uvedena datace i žánr. Marin zdůrazňuje, že je signifikantní, použití basilejské delegace, která vyjednávala s Čechy v Řezně, pro vytvoření dramatického pocitu očekávání. Jedná se o moment, kdy Hereze říká,

⁸⁵ BECK, s. 15.

⁸⁶ LETTENHOVE

⁸⁷ Ibidem, s. V.

⁸⁸ BECK, s. 13.

že si počká na výsledek tohoto jednání, čímž vytváří pocit napětí v divákovi, který si náhle uvědomí význam hledání kompromisu mezi koncilem a husity.⁸⁹

⁸⁹ MARIN, s. 163.

3. Český element ve hře *Le Concil de Basle*

3.1 Husitství a basilejský koncil

Počátek 15. století je v zemích Koruny české zcela výjimečným obdobím – vzniká husitské hnutí, jedinečný dějinný jev, jehož hodnocení dodnes v české společnosti vyvolává mimořádně emotivní reakce.⁹⁰ Zatímco ve Francii probíhá stoletá a občanská válka, v českých zemích se vedly husitské války. V létě 1419 vyvrcholily spory mezi katolíky a kališníky, došlo k pražské defenestraci a umřel král Václav IV. Kromě domácích konfliktů byly proti husitské herezi v období let 1420 až 1431 vedeny čtyři křížové výpravy. Neúspěch těchto tažení donutil představitele katolické církve k přistoupení na to, že se situace musela zkusit vyřešit diplomatickou cestou. Představení husitské církve byli pozváni do Basileje, aby se v teologické debatě pokusili svou víru (a své čtyři artikule) obhájit, o což ostatně husité již nějakou dobu žádali.⁹¹ Husité pozvání přijmuli a požádali koncil o předběžnou schůzi v Chebu, která se konala v květnu 1432. Zde husitská víra zaznamenala svůj největší úspěch v rámci vyjednávání s církví. Všechny požadavky husitských zástupců (Prokop Holý, Jan Rokycana, Petr Payne a další) byly téměř bez výhrad a změn vyslanci koncilu potvrzeny. Husitům přineslo největší radost přijetí požadavku, aby koncil při projednávání čtyř artikul bral jako nejvyšší autoritu pro posouzení pravdy „zákony boží“. Husitská legace vyrazila do Basileje v prosinci 1432 a své cestování využila pro propagaci svého učení mezi lid, který po cestě potkávali. Proto byli součástí legace kazatelé, kteří uměli německy. V úvodním vystoupení proti sobě disputovali Jan Rokycana a Jan Stojkovič z Dubrovníku. Vyjednávání v Basileji bylo charakteristické na jedné straně vysokou úrovní argumentace obou stran, na straně druhé nesmířitelností obou stran. Na pořadu druhý vyslanec z Čech, Mikuláš z Pelhřimova, obhajoval článek o stíhání veřejných hříchů, proti němu se postavil Jiljí Carlier. Třetí artikul o svobodném hlásání slova božího hájil Oldřich ze Znojma, jehož oponentem byl Jindřich Kalteisen. Pro koncil nejkontroverznějšího, posledního článku o chudobě kněžstva se zastával Petr Payne, kterému se postavil Jan Palomar.⁹² Z vyslovených názorů koncilu, z jejich odpovědí husitským delegátům a z celkového chování členů synody bylo zřejmé, že koncil necítí povinnost dodržovat dohodu z Chebu, ve kterou husité naivně vkládaly velké naděje. Celá dlouhá disputace o čtyřech artikulech pouze potvrdila neslučitelnost názorů husitů a koncilu, ani jedna strana tuto debatu nevyhrála ani neprohrála. Ukázalo se, že reforma, kterou husitské hnutí

⁹⁰ ČORNEJ, Petr. *Husitství a husité*. Praha: Karolinum, 2019. s. 36.

⁹¹ ŠMAHEL, s. 27.

⁹² Ibidem, s. 29–32.

považovalo za nezbytně nutnou a neodkladnou, koncil naopak viděl jako existenciální hrozbu, která by při své implementaci mohla rozvrátit veškerý dosavadní systém církevní moci a hierarchie.⁹³

3.2 Husitství v textu hry *Le Concil de Basle*

Pojmy Češi, Čechy, Pražané nebo Praha se v textu hry *Concil de Basle* objevují na šesti různých místech. Poprvé je zmíněná Praha a Čechy zároveň v jednom verši, a to na foliu 557b, ve verši 391. Zmiňuje je postava Hereze, která říká, že Praha a Čechy jsou jejími vazaly, které drží v poutech. Proto tam je válka, hlad a smrt. Výčet těchto tří tragických pojmů se objevuje v textu několikrát, vždy ve stejném tvaru. Zřejmě se jedná o symbolické shrnutí všudypřítomné krize. Druhá zmínka se nachází na foliu 559a ve verši 506. Zde promlouvá Církev, zoufá si, nařiká, že ve Francii a v Čechách je církev v hrozném stavu. Pro dokreslení svého smutku užívá tehdejšího rčení – ztratit nejhezčí růži ze svého klobouku. Církev tak ukazuje, že Francii a Čechy vnímala jako svou ozdobu, a proto ji teď o to víc mrzí, že je ztratila a že z ozdob se staly odstrašující příklady. Třetí zmínka popisuje Francii a Prahu velmi podobně. Jedná se o folio 560a, verše 561 a 564–565. Zde nejdřív Hereze říká, že pýcha zničila ctnost Francie, stejně jako se to stalo v Praze. Francie odpovídá, navazuje na smutné litování Církve a prosí Boha, aby Pražany polepšil. Poté zdůrazňuje, jak zarmucující je to, že Francie a Praha byly dříve tou nejhezčí ozdobou křesťanstva, tou nejzdravější částí těla církve a nyní jsou plné hříchu a zla. Čtvrtá zmínka o Čechách je na foliu 561a, ve verši 613. Tady Hereze tvrdí, že mezi Francií a Čechami není skoro žádný rozdíl. V obou zemích je špatná vláda nad lidem. Takže i když není Francie vyloženě heretická, alespoň v porovnání s Čechy, tak stejně je to země, kde se daří hříchu a kde se daří hříchu, tam je ideální místo pro prosazení heretických myšlenek. Popáté zmiňuje Čechy Koncil, a to na foliu 565a, ve verši 904. Zde se Koncil brání nařčení z nicnedělání. Ptá se ostatních, zda zapomněli, že zařídil příchod husitských vyslanců do Basileje za účelem obhajoby svých artikul. Také zdůrazňuje, že má za úkol vymýtit husitskou herezi během svých jednání a že to je těžký úděl. Poslední zmínku Čech byla již nastíněna při rozboru datace této hry. Jedná se o verš 1110 na foliu 568a, kde Hereze odpovídá Reformě, která ji nabádá k ústupu. Hereze Reformu odbyde, že si počká až na návrat basilejských vyslanců, kteří právě s Čechy jednají. Potřebuje se nejdříve přesvědčit, že husité jsou ochotní k návratu do lůna katolické církve, než udělá stejný krok.

⁹³ ŠMAHEL, s. 32.

V závěru díla se ještě nachází nepřímá zmínka o husitech, ve verších 1119–1132, kde mluví jen o „nich“. Zde je vysloven apel na nepřerušování kontaktu s Čechy, neboť hlavní je se pokusit navrátit je k ortodoxní víře. Autor se tu vyjadřuje proti stanovisku papeže Evžena IV., který vnímal debaty s husity jako zpochybnění dekretů přijatých v Kostnici, které husitskou víru odmítly. Kromě autora této hry však s papežem nesouhlasil samotný koncil ani světští vladaři, proto byly debaty umožněny.

Již z výčtu konkrétních zmínek českého elementu ve hře *Le Concil de Basle* je zřejmé, že autor nerozlišoval rozdíly mezi pojmy Pražané a Češi. Používá je zcela proměnlivě a ani místopisně neodlišuje město Prahu a zemi Čechy. Předpoklad tohoto autorova volného přiřazování jmen je také nutný pro argumentaci o dataci, která používá verš 1110. Zde Beck předpokládá, že ačkoli autor mluví o vyslanectví do Čech, má na mysli tu skupinu, která se s husity setkala v Řezně.⁹⁴

3.3 Proč autor ve svém textu zmiňuje český element?

Husitské hnutí v českých zemích hraje v textu *Concil de Basle* roli odstrašujícího příkladu. Autor při zmínce o husitech zdůrazňuje utrpení lidu, které přináší rozkol s církví a války. Vytváří obraz českého lidu, který se dusí v poutech hereze. V textu je všudypřítomné propojování heretického chování a krize, tedy že příčinou krize je hřích a že jeho odstranění odstraní i krizi. Celkově se hra *Le Concil de Basle* staví k husitům s velkou dávkou empatie a politování. Nikde se tam nevyskytuje nějaké drastické odsouzení husitů, autor je sice nepodporuje, ale nenadává jim, nenazývá je barbary a ďábly, nepřeje jim zánik a nekonečný trest v pekle. Naopak skrz postavu Francie přeje Čechům, aby jim Bůh pomohl překonat jejich nezáviděníhodnou situaci a navrátit je zpět do mezi ortodoxní katolické církve. Tento shovívavý přístup by se dal vysvětlit tím, že autor nachází jasnou paralelu mezi situací ve Francii a v Čechách. Lze předpokládat, že jeho schopnost empatického vnímání je podpořena tím, že utrpení francouzského lidu se mu mohlo zdát být téměř stejné jako utrpení lidu českého.

Kromě odstrašujícího příkladu plní přítomnost českého elementu v textu tohoto díla funkci zdůraznění závažnosti tehdejší krize při porovnání s někdejší slávou, mírem a klidem. Autor v průběhu děje mnohokrát opakuje, jak je Francie a francouzská víra zbídačelá a v hrozném stavu a velmi často se tomu diví, když si vzpomene na krásu a zdraví Francie dřívějších dnů. Tento kontrast, který naznačuje silnou touhu autora po návratu do staré doby před válkou, krizí

⁹⁴ BECK, s. 20.

a hříchem, je dvakrát ještě více zdůrazněn porovnáním s Českým královstvím. Stejně jako je téměř stejná špatná situace v obou zemích v současnosti, tak byla dříve stejně skvělá. V tomto kontextu jsou obě země a jejich lid v textu popsány jako klenoty, ozdoby, růže. Jsou příkladem řádného vládnutí, morálně správného jednání lidu a církve, obecně spokojenosti a štěstí. Tato idealizace a postavení do dvojice měly apelovat na emoce diváka či čtenáře, jehož vzpomínka na blaho minulosti ho měla motivovat k přijetí změn ve svém životě, tedy k odmítnutí hříchu a k prosazování reformy církve.

Ve hře *Le Concil de Basle* lze sledovat příklad toho, jak husitství ovlivňovalo politickou a náboženskou situaci ve Francii v širším kontextu. Nepokoje v Čechách měly v mnoha případech efekt brzdy. Husitství v sobě obsahovalo misijní aspekt, který se snažil o přirozené šíření reformního učení, které jeho vyznavači považovali za argumentačně silnější než obranu dosavadní podoby a jednání církve, protože své učení výhradně zakládali na důkladném studiu Bible. Zastánci husitských myšlenek si představovali, že pokud by se k jejich hnutí přidalo dostatečné množství lidí, církev by se touto cestou očistila a zbavila svých hříchů. Paradoxně husitství vyvolávalo opačný jev. Husitství bylo používáno jako odstrašující příklad, situace v Čechách vyvolávala v lidech strach a odpor. Také ve Francii husitství tam přítomné reformní tendence zbrzdilo. Francouzští kazatelé horlivě nabádali k opatrnosti a trpělivosti. Především trpělivost se stala v té době značně oslavovanou a respektovanou ctností. Avšak tato tendence během krátké doby přerostla z opatrnosti v pasivitu. Klerici i laici otáleli s utvořením vlastního postoje vůči husitství a reformním tendencím ve Francii. To samé chování lze sledovat i ve hře *Le Concil de Basle*, kde Hereze odpovídá na důrazný apel Reformy ledabylou pasivitou – ona si počká až na výsledek vyjednávání basilejského koncilu s husity, pak se teprve uvidí, jak se zachová.⁹⁵

Poslední aspekt přítomnosti českého elementu v díle *Concil de Basle* je vyjádření toho, čeho chtěl autor a s ním další francouzští duchovní dosáhnout ve věci vyřešení husitské hereze v zemích Koruny české. V závěru hry je vyjádřena touha hlavně nepřerušovat kontakt s husity a v jednání s nimi se soustředit na hlavní cíl – navrácení Čechů zpátky k ortodoxnímu katolicismu. To si autor představoval jako nejlepší možný výsledek řešení husitského problému. Ve snaze o dosažení tohoto cíle byli nakonec francouzští klerici a členové basilejského sněmu

⁹⁵ MARIN, s. 408–410.

neúspěšní. Tento neúspěch způsobilo nedostatečně jednotné jednání vysoko postavených členů koncilu a také nedostatečné reakce na požadavky husitů.⁹⁶

⁹⁶ MARIN, s. 411.

Závěr

V době celospolečenské krize se každý snaží najít cestu ke zlepšení své životní situace, ale každý se o to pokouší trochu jinak. Literárně činí lidé tvoří texty, povídky, básně, divadla, ve kterých se obrací na své čtenáře a diváky. V 30. letech 15. století je ze stejného důvodu sepsána divadelní hra *Le Concil de Basle*, která se s prosbou o pomoc při překonávání lidského utrpení způsobeného válkou, nemocemi a hospodářskou krizí obrací na ekumenický koncil v Basileji. Autor této hry věří, že právě otcové koncilu mají tu moc zajistit ve Francii mír, tedy ukončit konflikt s Anglií i občanskou válku, a donutit církev a laickou veřejnost k přehodnocení svých morálních pravidel a hodnot. Je si jistý, že kdyby každý Francouz přestal hřešit a vést nemorální život, veškeré krize by se samy vyřešily a zmizely.

Ve hře *Le Concil de Basle* vystupují alegorické postavy, které vedou debatu o tom, jak by se dala vyřešit krize v církvi a ve Francii. V závěru hry je naznačeno, že zásadní je reforma církve a zajištění míru. Jedná se o propagandistické dílo, které podporuje myšlenku konciliarismu. Žánrově spadá do sekce tzv. moralit.

Autor této hry byl duchovní, univerzitně vzdělaný, ale více o něm nevíme. Používá běžnou střední němčinu. Hra je to kratší až středně dlouhá. Dochovala se v jediném rukopisu, který je uchován v Burgerbibliothek v Bernu. Vydaná v edici byla celkově dvakrát. Poprvé v poměrně nekvalitním zpracování v roce 1864, podruhé i s historickým kontextem a analýzou v roce 1979.

V této hře se objevují Češi. Nepřicházejí na scénu jako jedna z postav, jsou jen zmiňováni. Jednou z postav ale je Hereze, která symbolizuje úpadek morálky ve Francii a která plní funkci vtipálka a ironického komentátora děje. Husité jsou v tomto díle vyobrazeni jako na jednu stranu heretičtí odpadlíci od pravé víry, na druhou stranu jako lidé v těžké životní situaci, kteří potřebují pomoc koncilu k navrácení se k ortodoxní křesťanské víře. Autor této hry je vůči Čechům empatický a vidí mnoho podobností mezi situací ve Francii a situací v Čechách.

Tato práce splnila své cíle o analýze divadelní hry *Le Concil de Basle* a analýzy českého elementu, který se v ní zjevuje. Trochu problémovou se ukázala snaha o zrekonstruování obrazu husitů v očích cizince, pro který se v textu nenacházelo tolik informací, kolik jsem čekala.

Na závěr chci podotknout, že tato práce ani zdaleka nevyčerpala vše, co se o hře *Le Concil de Basle* dá napsat. Jak již bylo zmíněno v úvodu, v této práci bohužel není prostor pro hlubší porovnání obrazu husitů v jiných divadelních textech apod. Přesto by taková analýza moha

přinést zajímavé závěry o reakci na husitství v cizině. Velmi přínosným by mohlo být porovnání této hry s textem z českého prostředí, pokud bychom mluvili o analýze role husitské víry v teatrálních dějinách.

Seznam použité literatury

- BANHAM, Martin ed. *The Cambridge Guide to Theatre*. Cambridge, New York: Cambridge University Press, 1995.
- BECK, Jonathan. *Le Concil de Basle: 1434: les origines du théâtre réformiste et partisan en France*. Leiden: E. J. Brill, 1979. Studies in the history of Christian thought.
- BOUDREAU, Claire ed. *Information et société en Occident à la fin du Moyen Age: Actes du colloque international tenu à l'Université du Québec à Montréal et à l'Université d'Ottawa (9–11 mai 2002)*. Paris: Publications de la Sorbonne, 2004.
- ČORNEJ, Petr. *Husitství a husité*. Praha: Karolinum, 2019.
- DVORNÍK, František. *The Ecumenical Councils*. New York: Hawthorn Books, 1961. Twentieth Century Encyclopedia of Catholicism 82.
- FERRO, Marc. *Dějiny Francie*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2006.
- FRANK, Robert Worth. The Art of Reading Medieval Personification-Allegory. *ELH*, 1953, 20(4), 237–250.
- HAY, Denys. *Evropa pozdního středověku 1300–1500*. Praha: Vyšehrad, 2010. Dějiny Evropy.
- HEER, Friedrich a Martin ŽEMLA. *Evropské duchovní dějiny*. Praha: Vyšehrad, 2000.
- HOWES, Hetta Elizabeth. Medieval drama and the mystery plays. In: *British Library* [online]. 31.1.2018 [cit. 9.8.2021]. Dostupné z: <https://www.bl.uk/medieval-literature/articles/medieval-drama-and-the-mystery-plays>
- CHIRON, Yves. *Histoire des conciles*. Paris: Perrin, 2011. Pour l'histoire.
- CHRISTOV, Petr. *Francouzská divadelní moralita – žánr na pomezí žánrů (studie z francouzského středověku)*. Brno, 2002. Diplomová práce. Masarykova univerzita Brno.
- JEDIN, Hubert. *Malé dějiny koncilů*. 1. vyd. Z německého originálu přeložil dr. Karel DOLISTA. Praha: Česká katolická charita, 1990.
- LETTENHOVE, Kervyn de. *Oeuvres de Georges Chastellain*. Tome sixième. Bruxelles: F. Heussner, 1864.

MARIN, Olivier. *La patience ou le zèle: les Français devant le hussitisme (années 1400-années 1510)*. Paris: Institut d'études augustinienes, 2020.

MAZOUER, Charles. *Le théâtre français du Moyen âge*. Deuxième édition refondue. Paris: Honoré Champion éditeur, 2016. Dictionnaires & références. Série Histoire du théâtre français.

O'HIGGINS-O'MALLEY, Una. St Joan of Arc. *The Furrow*. 1987, **38**(4), 226–231.

RUNNALLS, Graham A. Le Personnage dans les mystères à la fin du Moyen Âge et au XVIe siècle: stéréotypes et originalité. *Bulletin de l'Association d'étude sur l'humanisme, la réforme et la renaissance*. 1997, 44, 11–26.

STEHLÍKOVÁ, Eva. *A co když je to divadlo?: několikero zastavení nad středověkým latinským dramatem*. Praha: Divadelní ústav, 1998. Světové divadlo.

SUCHÁNEK, Drahomír a Václav DRŠKA. *Církevní dějiny: antika a středověk*. Praha: Grada, 2013.

ŠMAHEL, František. *Basilejská kompaktata*. Praha: Nakladatelství Lidové noviny, 2011. Knihnice DaS.

VALOIS, Joseph Marie Noel. Basel, Council of. In: *The Encyclopædia Britannica. A Dictionary of Arts, Sciences, Literature and General Information*. 11th ed. Vol. 3. New York: Britannica, 1911, s. 463–464.